

Välitysluokka 'vievänä siltana kodista kouluun'

Esiopetusta 1800-luvulta lähtien

Esiopetus on tällä hetkellä maassamme ajankohtainen koulutuspoliittinen kysymys. Vanhempien tulee halutessaan saada lapselleen esiopetusta, mutta heidän huolenaan on myös, millä perustein tehdä valinta, ja löytyykö parhain kasvatuksen tuki sekä käytännön ratkaisu koulu- vai päivähoitojärjestelmän yhteyteen sijoitetusta toteuttamismallista. Valintamahdollisuudetkin vaihtelevat edelleen eri asuinypäristöissä suuresti.

Jo 1830-luvun lopulta lähtien perustettiin maahamme ulkomaisten esimerkkien mukaisia nuorimpien lasten opetukseen tarkoitettuja koulumuotoja, jotka sijoituivat silloisiin kaupunkeihimme. Maaseudulla opetuksen antamisesta vastasi kodin rinnalla pääasiassa kirkko. Kaupungeissakaan opetuksen saaminen ei tuolloin ollut kaikkien lasten ulottuvilla. Esteenä saattoi olla vanhempien vähäinen varallisuus ja sosiaali-luokka. Varhaisimpia 2-7 -vuotiaille lapsille tarkoitettun esiopetuksen muotoja olivat pikkulasten koulut ja asyyliit, joita perustettiin muutamiin kaupunkeihin.

Kansanopetuksen kehittämisen vaikutteet oli saatu valistuksen ajan pedagogisista virtauksista, filantropiasta ja uushumanismista. 1800-luvun puolenvälin jälkeen muuttui suomalaisen yhteiskunnan kehitys liberalismiin aatteiden mukaiseksi, mikä merkitsi mm. pyrkimystä laajan kansanopetuksen toteuttamiseen ja kansakoulujärjestelmän luomiseen. Sen

myötä ensimmäisen lastentarha-aatteen sovelluksen toi Suomeen kansanopetusjärjestelmän suunnittelijaksi nimetty Uno Cygnaeus. Jo 1850-luvun lopussa hän oli ryhtynyt myös lastentarhojen puolestapuhujaksi, ja seuraavan vuosikymmenen alussa käynnistyi hänen perustamansa lastentarha Tammissaarella. Lastentarhan tuli olla tytöille ja pojille sekä kaikille yhteiskuntaluokille yhteinen ja luonnonmukaista kasvatusmenetelmää noudattava koko kansan lastentarha.

Uno Cygnaeuksen kansakouluehdotukseen liittyvä lastentarhaesitys noudatti saksalaisen lastentarha-ajatuksen isän Friedrich Fröbelin tavoitetta jokaisen lapsen oikeudesta ohjattuun kasvatukseen ja kotien varallisuudesta riippumattomaan oppisivistykseen. Esityksen mukaan olisi lastentarhan ja -seimen tullut kuulua osaksi jokaista pitäjän kansakoulua, jossa samalla voitaisiin toteuttaa myös tyttöjen koulunkäyntiin olennaisesti kuuluvana lastenhoidon opetus käyttäen lastentarhaa ja -seimeä harjoittelupaikkana. Näihin tavoitteisiin ei tuolloin päästy maamme yleisessä kansakoululaitoksessa, joten lastentarha ja -seimi pysyivät Jyväskylän seminaarin mallikoulunkin osina vain Cygnaeuksen arvovallan turvin.

Laajemmin koko kansalle tarkoitettujen lastentarhojen perustamisen ongelmaksi muodostuivat ylläpitokustannukset. Kun työlle ei löytynyt taustarahoittajia eikä koulutetuilla lastentarhanopettajilla ollut mahdollisuutta henkilökohtaisesti kustantaa toimintaa ilman muualta saatavaa tukea, lastentarhat toimivat lähinnä vain varakkaiden perheiden lasten kasvatusta varten. Näiden lastentarhojen toiminnasta kertovaa dokumenttiaineistoa ei tiettävästi ole paljoakaan tallennettuna, mutta 1880-luvulla Hanna Rothmanin aloittaman lastentarhatyön arkistoaineisto osoittaa, kuinka lastentarhatyössä kuusi- ja seitsemänvuotiaiden omana työmuotona toimi ns. välitysluokka. Sen 'henki' säilyi 1960-luvulle asti yhtenä Suomen lastentarhatyön perustehtävänä.

Välitysluokka Hanna Rothmanin lastentarhassa

Varakkaisiin perheisiin kohdistuvalla lastentarhatyöllä kasvattajatehtävänsä aloittanut Hanna Rothman oli valmistunut Helsingin tyttökoulun ja sen opettajatarluokkien suorittamisen jälkeen lastentarhanopettajaksi Pestalozzi-Fröbel Haus'ssa Saksassa vuonna 1882. Jo Berliinistä käsin hän laati ensimmäisen sanomalehti-ilmoituksen lastentarhan toiminnan aloittamisesta Helsingissä syksyllä 1882. Lastentarha oli ruotsinkielinen ja tarkoitettu perheille, jotka maksusta voivat lähettää lapsensa varhaisopetusta saamaan.

Kevätlukukauden 1883 toimintansa aloittaneessa lastentarharhymässä oli yhteensä 15 lasta. Kymmenen heistä oli mukana jo aloittamispäivänä 15 tammikuuta. Pääpaino oli selvästi esikoulutoiminnassa, sillä aloittajien joukossa oli yhdeksän ns. välitysluokkalaista ja vain yksi lastentarhaikäinen. Aloitustamistilaisuutta kuvaa Hanna Rothman muistiinpanovihkossaan seuraavasti:

”Den 15 januari 1883 började min Barntädgård och Förmedlingsklass med 10 elever - 9 i Förm.kl. och 1 i Btgn. Kl. 10 f.m. samlades barn med sina mödrar och Öfverinspektorn U. Cygnaeus höll ett tal till mödrarna framhållande barntädgårdarnas betydelse och derjemte bemötte han de inkast, som äfven i vårt land, blifvit gjorda mot desamma. Derefter talade han några varma ord till de små och sist blef ej heller jag glömd med uppmuntringar till kärlek, flit och ihärdighet; hos Gud och hans ord finna vi den rätta trösten och hjälpen. - Herr Öfverinspektorn aflägsnade sig nu och jag tackade mödrarna med några ord hvarefter jag läste välsignelsen. Härmed var den lilla, enkla akten slut.”

Uno Cygnaeuksen käsitys lastentarhatyön hyödyllisyydestä ja hänen halunsa tukea lastentarhatyön laajenemista ilmenee selvästi aloitusjuhlaan osallistumisessa, vaikkakin hän heikentyneen terveytensä vuoksi oli kieltäytynyt Hanna Rothmanin

pyynnöstä ryhtyä ajamaan kansanlastentarhahanketta ja siten antautumasta julkiseen lastentarhan puolesta puhumiseen. Salon (1948) mukaan Uno Cygnaeus toi noissa avajaisanoissaan ilmi oman näkemyksensä lastentarhatyön merkityksellisyydestä, mutta ilmaisi toisaalta myös turhautumisensa sen johdosta, että hän ei voinut nähdä kannattamiensa pedagogisten aatteiden etenevän:

”— lähes 40 vuotta olen lämpimästi harrastanut niitä kasvatusaatteita, joita on pyritty toteuttamaan ns. lastentarhoissa, ja minä 1/4 vuosisataa takaperin koetin vaikuttaa näiden laitosten perustamiseksi maassamme, vaikkakin onnistuin omassa maassa saamaan yhtä vähän tämän aatteen kuin muidenkaan pedagogisten pyrkimysteni hyväksi kannatusta.”

Lastentarhan avajaisjuhlan aikaan oli kulunut kuukauden tarkkuudella laskettuna 24 vuotta siitä, kun Uno Cygnaeus ensimmäisen kerran oli vierailut lastentarhassa ja lastentarhanopettajaseminaarissa Hampurissa pedagogiikkaan perehdyttäjänään lastentarhatyön perustajan Friedrich Fröbelin leski Luise Fröbel. Jo tuolloin Cygnaeus pyrki edesauttamaan lastentarhatoiminnan laajenemista Suomessa siten, että hänen kehottamanaan, joskin pienen epäröinnin jälkeen, matkusti kyseiseen laitokseen opiskelemaan hänen sisarentyttärensä Fanny John, tuleva Jyväskylän seminaarin johtajatar ja harjoituskoulun opettaja.

Ensimmäisen toimintavuoden opetusohjelmaa selkeämpi esiopetusratkaisu tuli näkyviin toiseksi toimintavuodeksi laaditussa suunnitelmassa, jossa Hanna Rothmanin lastentarha ja pikkulastenkoulu jakautuivat eri osastoihin. Jälleen hän haki oppilaita lehti-ilmoituksella, jonka allekirjoituksessa Rothman ilmoitti olevansa Pestalozzi-Fröbellaitoksessa Berliinissä tutkinon suorittanut lastentarhan ja pikkulasten koulun opettaja. Ensivaiheessa ilmoittautuneiden määrä jäi vähäiseksi, minkä vuoksi Rothman päätti laajentaa toimintaa myös

suomenkieliseksi, ja palkkasi työoverikseen apuopettajan. Päivittäinen toiminta-aika pikkulasten koululla oli klo 9 - 12 ja lastentarhalla 14 - 16.

Lehti-ilmoituksen kuvaamassa laitoksen esittelyssä tulee ilmi kunkin kolmen opetusryhmän toiminnan tavoite. Lastentarhan tehtävänä on työn ja leikin vaihdellessa tyydyttää lapsen luonnollista toiminnallisuutta. Lastentarhan ylimpänä asteena on välitysluokka (förmädlingsklassen), joka muodostaa 'kouluun siirtymisen sillan'. Sen ohjelmaan kuuluu fröbeliläisiä tehtäviä ja leikkejä sekä lisäksi opetusta. Pikkulasten koulun oppiaineina Rothman ilmoitti olevan raamatunhistoria, lukeminen, kirjoitus, laskento, kotiseutuoppi, piirustus, fröbeliläiset käsityöt, laulu ja voimistelu.

Aineiden perusrunko on jokseenkin sama kuin Uno Cygnaeuksen aikanaan laatimassa lastentarhan toisen osaston opetusohjelmassa: raamatunhistoria, äidinkieli, havainto-oppi, laskento, piirustus ja laulu. Lisäyksenä välitysluokan oppiainneiden luettelossa ovat fröbeliläiset käsityöt ja voimistelu, jotka molemmat kuuluvat Fröbelin lastentarhapedagogiikan perusteisiin sekä havaintokyvyn että motoristen taitojen kehittäjinä.

Kuusivuotiaat kansanlastentarhassa

Jo lastentarhanopettajakoulutuksensa aikana Hanna Rothman oli omaksunut Friedrich Fröbelin kasvatustilosophiset ajatukset kaikkien yhteiskuntaluokkien, siis myös varattomien perheiden lasten yhtäläisestä kasvatustoiminnasta. Näin hänellä oli hartaana pyrkimyksenä kansainvälisen mallin mukaan rakentuvan kansanlastentarhan perustaminen Helsingin vähäosaisia lapsia varten. Toiminnan päämääränä tuli olla lasten tulevan elämän helpottaminen, minkä tärkeyttä hän kuvasi Ebeneserkodin arkistojen mukaan seuraavasti:

”Kansakouluun nämä lapset saapuivat vallattomia ja vil-

liintyneinä tai arkoina ja kömpelöinä. Ensimmäiset tärkeät elinvuodet olivat auttamattomasti menneet hukkaan, väärinkäytetyt.”

Tämän kotien ja kasvatuksen tukemisen näkivät työn uranuurtajat ‘yhteiskunnalliseksi rakennustyöksi’, jossa korostuu perheen asema yhteiskuntamme merkittävänä perustekijänä.

Kansanlastentarhahankkeestaan Hanna Rothman oli keskustellut myös Uno Cygnaeuksen kanssa, joka kieltäytyi aktiivisesta asian edistäjänä toimimisesta, mutta lupasi asiassa tukensa ja asiantuntija-apunsa. Kansanlastentarhan rahoitusta Hanna Rothman haki osoittamalla kyselyjä ja anomuksia niin Helsingin kaupungille kuin hyväntekeväisyystoimintaa harjoittaville yhteisöillekin. Kansanlastentarhan perustaminen toteutui Helsingin vähittäismyynti- ja anniskeluosakeyhtiön voittovaroistaan myöntämän avustuksen sekä Helsingin kaupunginvaltuustolta saatujen varojen turvin vuonna 1888. Toiminta alkoi syyskuun alussa Helsingin Fröbel-laitos-nimisenä Sörnäisten kaupunginosassa. Kahden vuoden päästä toiminta laajeni, kun Rothmanin pitkäaikaiseksi työtoveriksi tuli Elisabeth Alander. Hänkin oli saanut koulutuksensa Pestalozzi-Fröbel Haus’essa. Tästä eteenpäin lastentarhatyön ja koulutuksen jatkuvaan kehittämiseen vaikutti selkeästi se, että Rothman ja Alander olivat henkilökohtaisesti jatkuvasti yhteydessä Pestalozzi-Fröbel Haus’in johtajaan Henrietta Schraderiin. Näin Suomen lastentarhatyöhön siirtyi suoraan niitä piirteitä, joita lastentarhatoiminnan käytännöllisen työn kehittäjäksi mainittu Schrader loi Berliinissä, kuten lastentarhojen yhteiskunnallinen merkitys, lapsen kotiolojen huomioon ottaminen, lasten työtehtävien ja leikin merkitys sekä toiminnan pedagoginen rakentaminen kuukausiaiheiden varaan.

Kansanlastentarhatoiminnan tärkeä toimintaperiaate oli yhtäläisyys yhteiskunnan kaikille sosiaaliryhmille varallisuudesta riippumatta. Eriävistä mielipiteistä huolimatta las-

tentarhatyön kannattajat olivat voimakkaasti sitä mieltä, että toiminta on kotikasvatusta tukevaa toimintaa. Johtavana periaatteena oli kodinomaisuuden saavuttaminen lastentarhassa. Leikki ja leikinomainen työ, joustava siirtyminen leikistä työkseen ja työstä leikiksi, olivat keskeisiä työmenetelmiä. Vastustajien taholta vaarana pidettiin näkemystä, jonka mukaan lastentarhat vieroittavat lapsia kodeistaan ja johtavat vanhempien vapautumiseen luonnollisista velvollisuuksistaan vastata ja valvoa lastensa kasvatusta.

Toimintaryhmät lasten kesken jaettiin lasten iän mukaan. Nuorimpien kolmivuotiaiden toiminnassa painottui leikki, kun taas vanhimmilla kuusivuotiailla suurempaa keskittymistä ja eri taitoalueita vaativat tehtävät. Päivittäinen työskentelyaika kesti alkuun neljä tuntia, mutta lasten puutteellisen turvan ja huolenpidon vuoksi ns. normaalilastentarhan rinnalle järjestettiin varsin pian kokopäivätoimintaa - kun vain varat sen sallivat. Lisäksi kehittyi myöhemmin myös pienten lasten ryhmiä ja koululaisten työtupa. Olosuhteiden pakosta toiminta muuttui väliaikaisesti myös lastenkotitoiminnaksi.

Kansanlastentarhatyön yhtenä tarkoituksena oli esiopetus ja kouluun siirtyvien kuusivuotiaiden huomioiminen niin, että lastentarhassa olevilla vähäosaisilla lapsilla oli tuolloin paremmat mahdollisuudet koulunkäynnin aloittamiseen. Korostetusti kouluun valmistavaa toimintaa kuusivuotiaille oli 'Hanna Rothmanin ja Elisabeth Alanderin laitoksissa' vuonna 1891 aloitettu välitysluokan toiminta.

Välitysluokan toiminnan esittelyn motoksi on Ebeneserkodin alkuvaiheiden koonnissa (1922) lainattu Höffdingin lause: "Kasvatustaidon ihanteena on tiedonjanon herättäminen ennen tiedon itsensä välittämistä." Näin haluttiin kuvata välitysluokan perusolemusta ja sen kouluun valmistavaa merkitystä. Itse välitysluokan tarkoitus ilmaistaan todeten:

"Sen määränä oli olla vievänä siltana kodista kouluun ja siksi pysyttelivätkin sen harjoitukset lapsen omalla tasolla

koettaen, pienokaisen ajatusta rasittamatta, täyttää ja tyydyttää hänen ikäkautensa tiedonhalu, sekä valmistaa häntä vastaanottamaan koulun kylvöä.”

Varsinainen opetustehtävä ja uuden tiedon jakaminen nähtiin näin selkeästi koulun tehtäväksi. Välitysluokan opetuksen tuli tapahtua yksilöllisesti kunkin lapsen omien edellytysten mukaisesti, ja käsiteltyjen aihepiirien tuli liittyä lapsen omaan elämänpiiriin. Siitä olivat peräisin myöskin kuusivuotiaiden ohjelmaan kuuluneet kuukausiaiheiden mukaiset sisällöt.

Välitysluokalla opettajan tuli tietoisesti järjestää useampana päivänä viikossa korkeintaan 20 minuutin mittaisia harjoitushetkiä, jotka liittyivät puhumisen, kirjoittamisen ja laskemisen taitoihin. Toiminnalle tunnusomaista oli myös, että opetusta annettaessa ympäristö järjestettiin tavanomaista koulumaisemmaksi, ja 1900-luvun alun kouluelämään kuuluneet viittaaminen ja vastaamaan nouseminen kuuluivat välitysluokkalaisillakin asiaan. Välitysluokan katsottiin tyydyttävän lapsen mielikuvitusta ja sitä pidettiin oivallisena lasten yksilöllisen opetuksen mahdollistajana.

Puheharjoitukset liittyivät mielellään kuukausiaiheiden teemoihin. Opettajan tehtävänä oli kysymystensä avulla ohjata lasta itseilmaisuun ja kertomaan omista kokemuksistaan. Opettajan tuli myös kyetä sovittamaan tehtävät kunkin lapsen omalle tasolle, jotta he saivat tehdä huomioita ja tutustua mielenkiintonsa kohteena oleviin asioihin opettajan avustamana ja ohjaamana. Kirjoittaminen samoin kuin laskentoon liittyvät taidot liittyi läheisesti 'Fröbelin askareisiin'. Niiden yhteydessä tulivat tutuiksi viivat, pinnat ja kulmat, joita etsittiin myös eri puolelta ympäröivästä huoneesta. Lasku- ja kirjoitustehtäviin liittyivät myös yhtä hyvin leikkivälineet kuin kättentaputuksetkin ja ikkunasta näkyvät ympäristön ilmiöt.

Opettajalta välitysluokka vaati paitsi erityistä valmistautumista, myös joustavaa syntyneiden tilanteiden hyväksikäyttämisen taitoa. Erityisesti korostettiin, että harjoitukset eivät

saaneet muuttua toistuvan kaavamaisiksi, jolloin niiden merkitys muuttuu kielteiseksi ja ne 'menehtyvät sieluttomaan koneellisuuteen', kuten muistiin merkinnöissä on ilmaistu. Opettajan taitojen kannalta välitysluokan opettaminen nähtiin lastentarhanopettajien koulutuksen alkuvaiheessa niin tärkeäksi, että siellä suoriutumisen taidot arvioitiin omana kokonaisuutenaan tutkintotodistuksessa.

Välitysluokka omana erillisenä yksikkönään jouduttiin lakkauttamaan 14 vuoden toiminnan jälkeen. Haasteiden katsottiin laajentuneen lastentarhatyön muiden vaatimusten täyttämiseen. Ajankohtaiseksi oli maassamme tullut mm. suomenkielisen lastentarhatoiminnan laajentaminen, minkä vuoksi kouluhallitus edellytti suomenkielisen lastentarhanopettajakoulutuksen aloittamista. Vaikka ns. välitysluokka erillisenä toimintana lakkautettiin vuonna 1905, säilyi kuusivuotiaiden erityispiirteiden huomioon ottaminen toimintojen sisällöissä. Se toteutui edelleen lastentarhan lapsiryhmien muodostamisen periaatteissa samoin kuin sisällöllisissä vaatimuksissa.

Se miten kuusivuotiaat tuli opettajan ottaa huomioon lastentarhan toiminnassa, selviää selkeästi opetuksen sisällöstä, josta on tallella koulutuksen oppikirjoja korvanneet luentokokoelmat.

Koulutus kuusivuotiaiden opetuksen tukena

Suomen päivähoitotoiminnan kannalta merkittävää oli, että henkilökunnan koulutus pienten lasten kasvatustyöhön käynnistyi Hanna Rothmanin lastentarhatyön yhteydessä aivan toiminnan alusta alkaen. Siten toistui Uno Cygnaeuksen esittämä ajatus opettajankoulutuksen tarpeellisuudesta uutta toimintaa kehitettäessä. Jo vuonna 1888 alkoi vuoden kestävä lastenhoitajakurssi, jossa tarkoituksena oli valmistaa kasvatustehtävän tärkeyden ymmärtäviä, työssään taitavia apulaisia perheenäideille.

Vuonna 1892 aloitettu lastentarhanopettajien koulutus oli yksivuotista ja toteutui aluksi vain ruotsinkielisenä. Neljä vuotta myöhemmin koulutus muuttui kaksivuotiseksi, jolloin toisen opiskeluvuoden opinnot jakautuivat joko alemman tai ylemmän asteen suorittaminen, joskin osa koulutuksesta oli myös yhteistä. Ylemmän asteen opiskelu määriteltiin opetussuunnitelmassa lastentarhan johtajien koulutukseksi, mihin kuului myös välitysluokan opettajan taitojen omaksuminen. Alemmalla asteella tavoitteeksi oli asetettu lapsiryhmän opettajan toimiminen ja kodeissa tapahtuvan kasvatuksen ohjaaminen. Niin halutessaan myös nämä alemman asteen opiskelijat saattoivat osallistua välitysluokan opettajille tarkoitettuun opetusopin opiskeluun. Yhdenmukaiseksi opiskelu muuttui 1900-luvun vaihteessa, kun toisen opiskeluvuoden jaottelusta luovuttiin, ja koulutuksen sisältö muuttui niin, että johtajana toimimiseen liittyneitä opintoja sisällytettiin kaikille yhteiseen opetussuunnitelmaan.

Ensimmäisissä kaksivuotisen koulutuksen opetussuunnitelmassa ilmenee myös välitysluokalla opettamiseen liittyviä sisältövaatimuksia. Selkeimmin ne tulevat esille opetusopiksi (undervisningslära) nimetyssä aineessa, joka käsitteli pelkästään 'lastentarhan IV osaston' opetusta. Lapset olivat siellä iältään 6 – 7 –vuotiaita ja kuuluivat ns. välitysluokalle, joka toimi varsinaisen lastentarhan ja kansakoulun välivaiheena. Toiminnan sisältöön kuului myös lastentarhan yleisiä työmuotoja, mutta osaston omaleimaisina työtapoina mainitaan puhe- ja kirjoitusharjoitukset sekä laskento, jotka kaikki tähtäsivät tulevaan kouluopetukseen valmistautumiseen.

Välitysluokan opettajien pätevyysvaatimuksiin kuului tärkeimpänä alueena didaktisten perusasioiden tuntemus, joiden opiskelun tukena ainakin yhden lukuvuoden aikana käytettiin Fredrik Sandbergin kirjaa 'Undervisningslära'. Lisää erityisisältöä kuusivuotiaiden opetukseen toi metodiikan opiskelu, ja tarpeellisenä taitona mainitaan oppilaiden käsityskyvyn

laajentaminen ja tukeminen eri tavoin kehittävien kysymysten avulla. Tutkintotodistuksissa välitysluokan opettajana toimimisen taidoista kertoi opetusopin tiedoista annettu arvosana. Lisäksi annettiin arviointi käytännön harjoituksiin liittyvä arviointi. Arvosana ilmensi niitä taitoja, joilla opiskelija pystyi välitysluokalla annettavien oppituntien aikana käsittelemään metodisesti eri oppiaineita sekä luomaan lapsille hyvän ja mielenkiintoisen oppimistilanteen.

Uusia muutoksia koulutukseen aiheutui myös maamme kielioloista. Koska laajimman kansanosan puhekieli oli 1900-luvun alussa suomi, kehotti työtä valvova keskusvirasto, kouluhallitus, aloittamaan myös suomenkielisten lastentarhanopettajien kouluttamisen. Ensimmäinen suomenkielinen rinnakkaiskurssi aloitti opiskelunsa vuonna 1905, jolloin myös jouduttiin supistamaan kuusivuotiaiden kouluun valmentavaa lastentarhatoimintaa.

Kaksivuotisuuden ja kaksikielisyyden toteutumisen jälkeen säilyivät Suomen lastentarhanopettajakoulutuksen keskeiset pedagogiset piirteet lähes muuttumattomina usean vuosikymmenen ajan. Joitakin uusia oppiaineita tosin lisättiin, ja koulutuksen sisältöä laajennettiin mm. alle kolmivuotiaiden lasten hoidon ja kasvatuksen tietämyksellä. Samalla säilyivät kuitenkin toiminnan tärkeimmät arvot, koulutukselle tunnusomaiset opetusmenetelmät sekä lastentarhapedagogiikan olemaisuus.

Vaikka välitysluokasta oli jouduttu luopumaan säilyi koulutuksen sisällöissä edelleenkin näkemys kuusivuotiaiden kouluun valmentamisen tärkeydestä. Tarvittavaa tietoutta välitti erityisesti luentomuistiinpanojen osio nimeltä 'kuusivuotiaiden opetukselle tunnusomaista'. Sen sisällössä painotettiin lapsen kokemusten 'järjestämistä', jolloin tavoitteena ei niinkään ole uusien tietojen jakaminen vaan lapsen ohjaaminen niin, että hänen huomiokykynsä kehittyy, hän oppii arvioimaan asioita ja ilmaisemaan selvästi omia kokemuksia-

aan. Lapsen tulee ensinnä saada sellaisia työkaluja ja välineitä, joiden avulla hän pystyy omaksumaan ja järjestämään elävää tietoa. Tietojen omaksumisen rinnalla lapselle on tärkeää ymmärtää toisten huomioon ottamisen merkitys, oppia käytännöllisiä taitoja ja kehittyä tunne-elämän alueella. Opetusvälineinä mainitaan luonto ja siellä toimiminen, kuvat, kertomukset, laulut, liikuntaleikit, fröbeliäiset työmuodot ja erikseen vielä sanat. Merkittävimpänä korostuu kuitenkin ns. elämänykseyden olemassaolon ymmärtäminen, sillä silloin lapsi omaksuu Fröbelin kasvatusfilosofian peruslähtökohdan. Sen mukaan kaikki asiat, pienet ja suuret, vaikuttavat toinen toisiinsa.

Keskushallinnon muutosten vaikutuksia

Maamme itsenäisyyden ajan alkuvuosien aikana kouluhallitus vastasi paitsi koulutoimesta myös lastensuojelusta ja toimi lisäksi ponnekkaasti maamme lasten aseman kohentamiseksi sekä alle kouluikäisten lasten kasvatuksen kehittämiseksi. Lastentarhat kuuluivat kansanopetusosaston alaisuuteen samoin kuin kansakoulunopettajaseminaarit, alemmat ja ylemmät kansakoulut jatko-opetuslaitoksineen, kansanopistot, työväenopistot, yksityiset valmistavat koulut sekä ammattikoulujen opettajainvalmistuslaitokset. Näin silloinen lastentarhatoiminta sekä siihen kuuluva kuusivuotiaiden kouluun valmentava opetus koettiin selvästi kansanopetusta edistäväksi. Tästä myös seurasi, että kuntakohtaisesti toiminta määrättiin alueen kansakouluntarkastajan valvottavaksi.

Voimakas julkisen keskustelun ja lainsäädäntötyön vastakaisten pyrkimysten vaihe liittyi lastentarhatyöhön 1920-luvulla. Kouluhallituksen pyrkimyksenä oli parantaa lapsen asemaan liittyvää lainsäädäntöä maassamme. Vedottiin sivistysvaltion velvollisuuteen huolehtia maansa lasten kasvattamisesta yhteiskunnan hyödyllisiksi kansalaisiksi. Voimak-

kaimmillaan viitattiin vuonna 1923 aikaansaatuun Geneven julistukseen: Suomi on ainut eurooppalainen sivistysmaa, jolta puutui lastensuojelulaki. Kansainvälisten vaikutteiden pohjalta työstetty lakiesitys herätti ristiriitaisia näkemyksiä. Kouluhallituksen alaisen lastensuojeluväen keskuudessa esitys koettiin liian rajoittuneeksi ja toisaalta taas erityisesti maalaiskuntien myönteisiä kannanottoja rajoitti pelko taloudellisista ja henkilöresurssivaikeuksista. Toiveikkuuden ja poliittisen vastustuksen vaihdellessa kouluhallituksen toiminta kohtasi valtionhallinnon uudelleenorganisoinnista johtuvia vaikeuksia.

Valtionhallinnon uudelleenjärjestelyä valmistellut virastokomitea esitti mietinnössään, että lastensuojelu tulisi kokonaisuudessaan siirtää kouluhallituksen alaisuudesta sosiaaliministeriöön toimialaan. Tämä tarkoitti myös kansanopetusosaston alaisen lastentarhатыön siirtämistä lastensuojelun yhteyteen. Kouluhallituksen voimakkaista vastatoimista huolimatta virastokomitean mietinnön mukainen esitys toteutui. 10.3.1924 annetulla asetuksella lakkautettiin kouluhallituksen alainen lastensuojeluosasto ja siitä tehtävineen muodostettiin sosiaaliministeriön alainen lastensuojelutoimisto. Erityisesti lastentarhatoiminnan siirtäminen lastensuojelutoimen yhteyteen herätti vilkasta julkista keskustelua lastentarhatoimintaa ja alkuopetusta lähellä olevissa asian tuntijapiireissä.

Kansanopetusosaston alaisuuteen kuulumisen oli merkinnyt lastentarhaopettajille myös eri opettajaryhmien välisen yhteistyön syntymistä, ja vuonna 1919 pidetyssä 17:nnessä kansakoulukokouksessa olivat kutsuttuina mukana myöskin lastentarhanopettajat samoin kuin muutkin kansanopetusosaston alaiset opettajaryhmät. Sivistystyön, opetussuunnitelman uudistukseen liittyvän opettajan aseman, koulu-terveydenhuollon ja kansakoulun yhteiskunnallisen merkityksen lisäksi yhtenä teemana oli myös lastentarhain yhteis-

kunnallinen asema ja kasvatuksellinen merkitys. Esitykseen johdatteluvissa sanoissa mainitsi kokouksen puheenjohtaja, että ”maamme kansanopetuksessa on havaittavissa yleinen taipumus ’takaisin Cygnaeukseseen’, josta on selvänä todistuksena m. m. myöskin lastentarhatyön elpyminen ja nousu maassamme”. Omassa erikoiskokouksessaan lastentarhanopettajat pyrkivät edistämään työnsä kehittämistä mm. tekemällä kouluhallitukselle esityksen lastentarhojen tarkastajan nimeämisestä.

Lastentarhanopettajien ja kouluväen osittain erilaiset näkemykset lastentarhojen tehtävästä tulivat voimakkaimmin näkyviin Alkuopetus-lehdessä vuosina 1919 ja 1920 käydyissä keskusteluissa. Keskustelun aloitti Aukusti Salo, joka esitti myös alempien kansakoulujen ja lastentarhojen opettajien koulutuksen yhdistämistä. Hän näki lastentarhojen kasvatuksellisen ja yhteiskunnallisen vaikutuksen merkittävänä ja totesi, että ”lähemmässä tai kaukaisemmassa tulevaisuudessa lastentarha tulee muodostumaan yleiseksi kouluksi”. Lastentarhan itsenäisen aseman puolustajat taas vetosivat mm. lastentarhan ja koulun tarkoituksen erilaisuuteen ja siitä aiheutuvaan vaatimukseen erilaisista kasvatuserityksistä. Kansainvälisiin esimerkkeihin viitaten perusteltiin taas koulun ja lastentarhan yhteyksiä mutta lopputulos määräytyi oppivelvollisuuslain säätämisen myötä. Lastentarhat eivät kuitenkaan tulleet koulujärjestelmän osaksi, vaan ne siirrettiin sosiaaliministeriön alaisuuteen.

Ensimmäinen lastentarhoja koskeva lainsäädäntö valmistui 1920-luvun loppupuolella. Sen aikaansaamisen taustalla oli lastensuojelutoimistoon laitosten menojen vertailujen avulla välittynyt näkemys siitä, että mm. laitosten henkilökunnan lukumäärässä ja palkkauksessa oli huomattavia eroja. Lailla haluttiin varmistaa valtionavun jatkuvuus, pätevät opettajat, tarkoituksenmukaiset toimitilat ja lapsiryhmäkoot sekä opettajien yhtenäinen palkkaus. Laki lastentarhain valtionavusta

annettiin marraskuussa 1927. Muut päivähoitotoiminnan muodot samoin kuin esim. alle kouluikäisten kesävirkestystoiminta jäivät edelleen lainsäädännön ulkopuolelle ja niiden saama valtionapu harkinnanvaraisesti myönnettäväksi.

Laki määritteli valtioavun piiriin ne lastentarhat, joihin otettiin ilman maksua hoidettavaksi vähintään 25 (kaupunkien, kauppaloiden ja taajaväkisten alueiden ulkopuolella vähintään 15) iältään kolmen ja seitsemän ikävuoden välillä olevaa lasta. Avustuksen suuruus oli kolmasosa kohtuullisiksi harkituista menoista joihin kuuluivat toimihenkilöiden palkat, kasvatuksen kannalta välttämättömät kalusteet ja tarvikkeet, ruoka- ja vaatemenot ja huoneiston käyttömenot. Lakia koskevassa asetuksessa annettiin tarkentavat määräykset johtokunnasta, tarkastuksista, lastentarhanopettajien pätevydestä, ja heidän hoidossa ja opetuksessaan olevien lapsiryhmien suuruudesta. Lisäksi määriteltiin lastentarhan toiminta päivittäin vähintään neljä tuntia kestäväksi sekä annettiin ohjeet ohjesäännöstä ja valtioavun anomisesta. Näin lastentarhojen toiminnalliset edellytykset määräytyivät lähinnä valtioapuna saatavista määrärahoista käsin, vaikka niiden saamisen edellytyksenä olikin tarkastuksilla todettavat tyydyttävän toiminnan puitteet toiminnallinen sisältö.

Lainsäädännön aikaansaaminen vaikutti lastentarhojen aseman vakiintumiseen lastensuojelutyön osana ja lisäsi kuntien kiinnostusta kunnallisten lastentarhojen perustamiseen.

Lainsäädännön myötä esiopetuksen ajatus painottui edelleenkin kahdesta syystä. Lakitekstin mukaan lastentarhatoimintaa tuli järjestää siinä laajuudessa kuin sitä kunnissa tarvittiin. Sen katsottiin edellyttävän puolipäiväisen lastentarhatoiminnan tarjoamista seuraavana vuonna koulunsa aloittaville lapsille. Toisaalta valtionavun saantiin edellytettiin henkilökunnalta lastentarhanopettajatutkinnon suorittamista, ja kun koulutuksen olennaisena sisältönä oli lapsen ikäkauden mukaisen kehityksen huomioonottaminen ja par-

haiden mahdollisten kehitysolosuhteiden luominen, edellytti se kuusivuotiaiden kouluun siirtymisen huomioimista. Vaikka ns. akateemisten eli lukemisen, kirjoittamisen ja laskemisen taitojen harjoittaminen, jäi seuraavina vuosikymmeninä vähäisemmälle huomiolle, korostettiin kuitenkin fyysisen kasvatuksen alueiden, sosiaalisten taitojen ja ryhmässä suoriutumisen taitojen omaksumista kodin lähipiiriin ulkopuolella toimimisen oppimisen lisäksi. Näin lastentarhojen kuusivuotiaiden toiminnassa säilyi seuraavinakin vuosikymmeninä välitysluokan henki.

Kohti tavoitetta - 140 vuotta

Kodista kouluun johtavan kuusivuotiaiden opetuksen alkuvaiheena voidaan maassamme pitää sekä saksalaisen lastentarhan perustaja Friedrich Fröbelin että Suomen kansakoulun isäksi mainitun Uno Cygnaeuksen ideoimaa esiopetusta. Euroopassa näkemiensä esikuvien pohjalta Cygnaeus halusi jo 1850-luvun lopulla luoda maahamme kansanopetusjärjestelmän, jonka alimpana asteena olisi ollut lastenseimi. Sitä seuraava lastentarha olisi toiminut erityisesti ylimpien asteidensa osalta kouluun valmistavana vaiheena. Tärkeä tunnusomainen tavoite Cygnaeuksen hankkeessa oli kaikkien lasten yhtäläisten koulutusmahdollisuuksien aikaansaaminen ohi luokka- ja varallisuuserojen sekä sukupuolijaon.

1880-luvulla esiopetus avautuu ns. vähäosaisten perheiden lapsille kansanlastentarhojen osaksi kuuluvien välitysluokkien myötä. Niiden toiminnan tavoitteeksi asetettiin kuusi- ja seitsemänvuotiaiden lasten valmentaminen koulunkäyntiä varten. Tärkeänä ei pidetty tiedonjakamista eikä tiettyjen taitojen oppimista vaan oppimisen välineiksi ja esiasteiksi soveltuvien taitojen harjaannuttamista. Opettajien tuli sen sijaan olla tehtävään erikseen kouluttautuneita ja lapsen elämänpiiristä lähtevien aiheiden käsittelyyn valmentautuneita

niin, että lapsi saattoi yksilöllisesti ja 'itseään rasittamatta' omaksua koulunkäyntiin valmentavia taitojaan.

Maamme itsenäisyyden ensimmäisen vuosikymmenen aikana muuttuivat kouluhallituksen ponnekaat kasvatustoiminnan kehittämispyrkimykset ja eri kasvatusalueiden yhteistyön rakentaminen koulutoimen ja lastensuojelun erottamiseksi. Keskushallinnon virasto-organisaation muutoksen myötä kouluhallinnon vastuualueelle jäivät oppivelvollisuusikäiset seitsemänvuotiaat, mutta sitä nuorempien kasvatusta siirtyi lastensuojeluun kuuluvaksi sosiaalihallinnon alaiseksi toiminnaksi. Kouluun valmentavaa opetuksen näkökulmaa tuki tämän lainsäädännössä vain lastentarhojen valtion-apusäädöksiin liittyvä löyhä kehoitus paikallisen kasvatustoiminnan tarpeiden täyttämistä. Toisaalta laki edellytti lastentarhanopettajatutkinnon suorittaneen henkilökunnan käyttämistä valtionapua saavissa päivähoitolaitoksissa. Kun koulutuksessa osaltaan pidettiin tärkeänä kuusivuotiaiden ja seuraavana vuonna koulunkäynnin aloittavien lasten erityiskysymyksiä, säilyi kouluun valmentava esiopetuksellinen luonne lastentarhojen tunnusomaisena piirteenä aina lainsäädännön uudistumiseen asti.

Vuonna 1973 voimaan tullut päivähoitolaki uudisti alle kouluikäisten lasten hoidon ja kasvatuksen lähtökohdat maassamme. Tavoiteasettelu esitettiin niin toiminnan määrän kuin laadunkin suhteen, ja määrällisten tavoitteiden kohtuullisen toteutumisen jälkeen saatiin seuraavan vuosikymmenen alussa laadituksi sisällöllisen toiminnan perustavoitteisto. Päivähoitolain valmistelun vuosina käynnistyi myös jälleen uusi esikoulu keskustelujen ja -kokeilujen ajanjakso. Ratkaisut toteutettiin koulu- ja sosiaalihallinnon yhteisin voimin eri kuntamuodoissa ja molempien hallinnonalojen alaisena. Muutaman vuoden hiljaiselon jälkeen nousi esiopetuksen opetussuunnitelman kehittäminen jälleen esille valtioneuvoston koulutuspoliittisen selonteon yhteydessä vuonna 1990, ja

esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet hyväksyttiin vuonna 1996. Nyt vuosituhatosen vaihduttua haetaan tällä hetkellä tarkoituksenmukaisimpia kuusivuotiaiden opetuksen toteuttamismalleja ja koetaan alkuopetuksen ja esiopetuksen monin tavoin lähentyneen. Esiopetuksen toteuttaminen kuulu edelleen kahden eri hallintokunnan toimialaan, mutta toivottavaa on, että pian voidaan keskittää voimavarat lasten kasvun ja oppimisen yhtenäiseen ja tarkoituksenmukaiseen edistämiseen.

Lähteet:

Arkistolähteet:

Ebeneserkodin arkisto.

-Förteckning ofver elever i Hanna Rothmans Barnträdgård o småbarnsskola.

-Leikekirjat.

-Opetussuunnitelmia, Opetusmonisteita.

-Keskusaihekirjoja 1899-1900, 1941-1950, 1951-1961.

-Seminaarin luku- ja työjärjestyksiä 1896 - .

Painetut lähteet:

-Alkuopetus lehden vuosikerrat 1918 - 1922

-Asetus kouluhallituksesta 2.8.1918.

-Asetus kouluhallituksen lastensuojeluosaston lakkauttamisesta ja sen tehtävien siirtämisestä sosiaaliministeriöön 72/1924

-Asetus lastentarhoista, jotka saavat valtionapua 80/17.1.1936.

-Laki lastentarhain valtionavusta. 296 / 11.11.1927.

Kirjallisuus:

-von Bonsdorff, A. 1923. Lastensuojelu ja sen historiallinen kehitys. Helsinki.

-Ebeneserkoti 1890 - 1922. 1923. Katsaus Hanna Rothmanin ja Elisabeth Alanderin laitosten 32-vuotiseen toimintaan 1890-1922. Helsinki.

-
- Halila, A. 1963. Jyväskylän seminaarin historia. Porvoo.
- Hänninen, S-L.& Valli, S. 1986. Suomen lastentarhатыön ja varhaiskasvatuksen historia. Keuruu.
- Melin, V. 1977. Alkuopetus Suomen maaseudulla ennen oppivelvollisuuslakia 1866 – 1921. I Alkukoulu 1866 - 1906. Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos. Sarja B osa 4.
- Nurmi, V. 1964. Maamme seminaarien varsinaisen opettajakoulutuksen synty ja kehittyminen viime vuosisadalla I. Jyväskylä.
- Nurmi, V. 1964a. Lastentarha-aatteen tulo Suomeen. Julkaisussa Tämän päivän lapsi - huomispäivän kansalainen. X Pohjoismainen lastentarhakokous Jyväskylässä 2. - 8. 8.1964. Sivut 41 - 54.
- Nurmi, V. 1988. Uno Cygnaeus, Suomalainen koulumies ja kasvattaja. Helsinki.
- Salminen, H. - Salminen, J. 1986. Lastentarhatoiminta - osa lapsuuden historiaa. Mannerheimin Lastensuojeluliiton julkaisu P 17. Jyväskylä.
- Salo, A. 1939. Pikkulasten kasvatust Uno Cygnaeuksen kansansivistysjärjestelmässä. Edellinen osa. Hämeenlinna.
- Salo, A. 1948. Suomen lastentarhan isä. Uusi Suomi 29.12.1948. Seitsemästoista yleinen kansakoulukokous Helsingissä kesäkuun 11 - 13 päivänä 1919. Helsinki
- Uno Cygnaeuksen kirjoitukset Suomen kansakoulun perustamisesta ja järjestämisestä. 1910. Helsinki.
- 50 vuotta lastentarhaseminaarityötä, 1892-1942. 1942. Hyvinkää.
- Vuornos, M. 1971. Lapsen asema Suomessa. Tutkimus lapsen aseman ja oikeuksien kehitymisestä Suomessa. WSOY. Helsinki.
- Öman, B-L. 1991. Fröbels lekteori och lekgåvor. Studentlitteratur. Lund.